

Forord

Kulturanalyse

Humanistiske fag har traditionelt ikke været bange for specialiserede områdeopdelinger eller for tilvækst af nye discipliner. Det er set tidligere, bl.a. inden for historieområdet. I begyndelsen af 70'erne fik man inden for andre dele af humaniora en række af denne slags tiltag: litteratursociologi, teatersociologi, sprogpsykologi m.fl. Lidt senere kom andre knopskydninger som arbejderhistorie, kvindestudier m.m. til, også uden større problemer. Og i sidste omgang af denne tendens opstod specialiseringer som datalingvistik, humanistisk datalogi m.v. Frugtbarheden har været stor, selv om nogle af tilvæksterne senere er visnet med ændrede tider. F.eks. var specialiseringen i '-sociologier' en 70'ertilbøjelighed, som forsvandt igen for senere at blive afløst af 80'ernes 'datalogier' og '-informatikker'.

Igennem de seneste år har der imidlertid også vist sig en helt modgående tendens i retning af sammentrækning og nedbrydning af skel. Man har fået »kulturforskningscentre«, hvor historikere, antropologer, litterater og sprogfolk alle samler sig under én hat, der hedder kultur simpelt hen. Og man opererer nu - jfr. titlen på dette tidsskrift - med et begreb som 'kulturanalyse' i almindelighed, uden at nogen anmelder problemer i den forbindelse. Derimod studser man efterhånden, hvis man får at høre et udtryk som 'litteraturforskningens metodik' eller 'ægyptologisk metode'.

Interessant nok har hverken udspecialiseringen af nye fagområder eller den senere sammentrækning i modsat retning udgjort noget større konfliktstof. Det var i den ekspansive fase i 60'erne og 70'erne ganske nemt at få accepteret oprettelse af nye afdelinger og fagområder som litteratursociologi, religionssociologi, sprogpsykologi m.m. Ingen havde seriøse indvendinger; tværtimod følte man måske ofte tilfredsstillelsen ved, at der tilsyneladende foregik en videnskabeliggørende specialisering, som man også så finde sted i naturvidenskabernes.

Bevillingsmæssigt var det ligeledes en fordel; høj specialisering signalerede høj videnskabelighed langt ind i det bevilgende system. Et lignende mønster har kunnet ses her i kontraktionens periode. Ingen har så vidt vides protesteret, siden man nogle år tilbage - midt i de sureste sparetider - begyndte at disponere et antal millioner i »kulturforskningscentre«. En kritiker kunne el-

lers godt finde fænomenet diffust og ville sikkert have svært ved at få en solid forklaring på dette bevillingsbehov. Men bemærkelsesværdigt nok har ingen boret i det, problemet er ikke opstået. Og universitetsfolkene har med held kunnet trække på den gennem praksis indvundne erfaring, at for at udløse bevillinger skal der med jævne mellemrum udskiftes slagord. For nogle år siden skulle der i alle papirer til ministerium og politikere stå noget med »erhvervsliv«. Siden kom ordet »internationalisering« til og blev næsten bedre. Og endelig er »kultur« og »kulturforskning«, mirabile dictu, blevet et bevillingsmæssigt virkningsfuldt 'catchword'.

Disse problemløse omorganiseringer først i den ene retning og senere i den modsatte har haft forbløffende lidt at gøre med metoder og faglig praksis. Det gjaldt i specialiseringernes storhedsperiode, hvor ingen på nogen påfaldende måde ændrede metoder, fordi man fik sig en særlig afdeling eller fag etikette at arbejde under. Og tilsvarende går det i indeværende centraliseringsfase. Hvis man gennemlæser de serier af publikationer, der er kommet både fra de bevilgede og de lokalt initierede kulturforskningscentre og -grupper på universiteterne, kan man udmærket argumentere for, at det i det væsentlige er de samme folk, som laver det samme arbejde, blot nu i en ny ramme og under nogle nye overskrifter. Man antologiserer en række artikler under en tematisk eller periodemæssig etikette, og fra sammenstillingen kan der undertiden for læseren udgå noget såkaldt »synergi«. Men ser man på de enkelte bidrag, er det sjældent man finder metodiske tiltag eller ændringer, som har noget at gøre med, at aktiviteten nu officielt hedder »kulturforskning«. Det enkelte bidrag kunne som regel nemt have stået der, hvor den slags tidligere stod, og undertiden er der tydeligvis tale om genbrug fra før kulturforskningens dage. Alt er, stort set, ved det gamle. Og det er jo ikke nødvendigvis så dårligt.

I kontrast til den lethed, hvormed administrative og bevillingsmæssige omorganiseringer har fundet sted i den ene og den anden retning, har det været en langt alvorligere sag, hvis der skete egentligt indholdsmæssige ændringer i fagene. I de samme år, hvor næsten enhver kunne få sin egen afdeling med særlig specialiseringsbetegnelse, var det ulige sværere for ikke at sige umuligt at få bredt accepteret, hvis man udskiftede teorier og metoder. Når man i enkelte fag i slutningen af 60'erne skiftede fra traditionelle ånds- eller æstetik-historiske traditioner til f.eks. moderne strukturalistiske orienteringer, måtte det foregå under den dybeste diskretion. Og når det blev »opdaget« i bredt tilgængelige publikationer, var det med ramaskrig til følge, især hvis det faglige skifte - som det lidt senere forekom - havde en politisk dimension.

Sådan er det ikke nu. Der synes omsider at have indfundet sig en pluralistisk accept af, at alle ikke behøver tænke helt i samme åndelige fodslag, selv om man befinder sig i et enhedsligt, statsligt universitetssystem. Det betyder,

at teoretiske og metodiske diskussioner nu kan finde sted, uden at det sker under pres fra en institutionel bormerthed. Og det burde - alt andet lige - betyde, at de kan få en anden bredde og dybde, end det tidligere var muligt.

Dette nummer af *K&K* er tænkt som et bidrag til, at de politisk-bureaukratiske ændringer, som har været med til at sætte den generelle kulturanalyse på dagsordenen, ikke nøjes med at blive ydre skaller om gammelkendte aktiviteter. Eller positivt formuleret: et bidrag til at aktualisere kulturanalysens teori- og metodeproblematik. Hvilke muligheder foreligger, hvilke traditioner orienterer man sig efter, og hvilke konsekvenser og begrænsninger indeholder de teoretisk-metodiske valg? Det er store spørgsmål. Dette *K&K*-nummer kan gennem sine artikler kun åbne og eksemplificere dem på forskellig måde, naturligvis ikke lukke dem igen med ét entydigt svar på hver af dem. Men netop åbningen er målet.

I den indledende oversigtsartikel »Kulturanalyse: En introduktion til de teoretiske traditioner« går *Jørgen Holmgaard* tilbage til den moderne kulturforskningens start i midten af 1800-tallet for herfra at trække hovedlinierne i teoriudviklingen siden da op. Fremstillingen grupperer tre overordnede komplekser i feltet: en blok af historisk-sociologiske kulturteorier, en marxistisk tradition med Frankfurter-skolen som vægtigste bidrag og endelig den strukturalistisk-semiotiske drejning i den kulturanalytiske tænkning. Med denne opdeling som ramme inddrages en række teoretiske forfatterskaber, hvis forskellige indfaldsvinkler til beslægtede problematikker bliver brugt til at opridses et mønster af ligheder, forskelle og indbyrdes forbindelser. Artiklen argumenterer for, at kulturanalysen bevidst bør forsøge at kombinere tilgange fra flere teoretiske traditioner for at nå frem til komplekse analyseresultater.

På den ene side er de semiotisk orienterede kulturanalyser dominerende i den aktuelle sammenhæng. På den anden side ser man en voksende interesse for at genlæse og geninddrage historisk-sociologiske forfatterskaber. Som støtte til denne aktualisering og for at vise den fortsatte relevans af denne traditions tænkning, bringer vi i dette nummer en dansk oversættelse af *Georg Simmels* klassiske essay om »Storbyerne og det åndelige liv«, der stammer fra 1903.

K&K har tidligere introduceret den amerikanske *New Historicism*-kulturforskning ved at bringe et interview med en af dens pionerer, *Stephen Greenblatt* (se *K&K* 68). Greenblatt er interessant ved bevidst at placere sig i krydningspunktet mellem en social-historisk tilgang, en klassisk-strukturalistisk betragtning af de kunstneriske genrers overindividuelle indflydelse på kunstværkerne og endelig en dekonstruktiv bevidsthed om betydningernes flertydighed og om receptionsforskelligheder. I artiklen »Myrdende Bønder: Status, genre og fremstilling af oprør« diskuterer han disse yderst aktuelle problema-

tikker med udgangspunkt i en 'tværmedial' analyse af renaissancekunstværker af Dürer, Sidney, Spenser og Shakespeare. Det er en teoretisk reflekteret kulturanalyse på bedste internationale niveau. De spørgsmål, den tager op elegant og velformuleret, er uomgængelige for en kulturanalyse, der vil konfrontere tolkningsproblematikken; og den er måske den moderne kulturanalyses centrale og vanskeligste problem.

Det stiller sig også internt i kulturanalysen selv og i en skærpet form, når denne vil være samtidig. Dette bliver påpeget og diskuteret af *Christian Jantzen* i »Kulturanalysens (u)mulighed«, hvor han ser kulturanalysen i den postmoderne situation, på den ene side defineret af epokens kulturrelativisme, på den anden side netop med den som sit analyseemne. Han peger på den grundlæggende tolkningsoperation, den »garantstruktur«, som giver enhver kulturs »epokale selvfølghed.« I kulturanalyser foretaget ud fra andre, senere epoker træder en kultur derfor synligt frem gennem diskontinuiteterne mellem de skiftende selvfølgheder. Men hvordan er en kulturanalyse af den samtidige kultur da mulig?

En løsning er den historisk-kritiske: samtiden anskues i en historisk konstruktion, hvor samtiden fremtræder som et tab eller fald ud fra et synspunkt, der placeres i en fortid. En bedre, men vanskeligere løsning, argumenterer Jantzen, er den operation, hvor man spænder nutiden op i forhold til både en konstrueret fortid og en ekstrapoleret fremtid. Det er et eksplicit og bevidst kunstgreb, der skal producere dobbeltheden af miskendelse og genkendelse, af distance og selvfølghed, men gøre det i fuld bevidsthed om sin egen litterariserede teknik: Den benytter sig bevidst af fortællingernes kunstgreb, fordi den ved, at ingen kulturanalyse i realiteten kan overskride fortællingernes niveau. Samtidens kulturrelativisme bliver fra at være en vanskelighed gjort til et operativt redskab i kulturanalysen af denne samtid.

De tyske teoritraditioner har i de seneste år ikke spillet samme fremtrædende rolle, som de gjorde i 70'erne. Det er derfor interessant i *Henrik Kaare Nielsens* artikel »National identitet?« at se, hvordan en kulturanalyse inspireret af bl.a. Negt og Kluges socialpsykologisk-historiske begreber vil anskue et helt aktuelt fænomen som den hæftigt opblomstrende nationalisme i Østeuropa. Han tager udgangspunkt i nationalismens historiske funktion som identitetsskabende sammenhæng i feltet mellem individ og samfund. Aktuelt er der således en diskrepans mellem nationalismen i det umiddelbart fremtrædende billede og en dybereliggende kulturelt-samfundsmæssig udviklingstendens, der på længere sigt går henimod at frisætte individerne til en universaliseret, kulturel, ikke en national identitetsstruktur. Moderniseringens kulturelle frisættelse arbejder imidlertid videre »bagom ryggen« også på nationalismen. Det bedste, man kan forestille sig, er derfor reelt en »modernisering på egne

præmisser« for dem, der er fanget i denne konflikt mellem en præmoderne og en moderne social integrationsform.

De identitetsskabende processer i det vestlige kulturrum er imidlertid kendetegnet af fundamental tvetydighed og fordobling, i hvert fald som de fremtræder i tv-serien *Twin Peaks*. *Ove Christensen* og *Claus K. Kristiansen* fokuserer i »Det hemmelige og det hellige i *Twin Peaks*« på, hvordan den betydningsmæssigt forankrer sig i udgrænsede religiøse og psykiske instanser, der til stadighed med deres »uhyggelige« modbetydning underløber de åbenlyse betydninger. Ud fra referencer til Augustin, Barthes og Freud fremlæser de to forfattere en række skjulte mønstre og anagrammer. Tematisk arbejder der urgamle forestillinger om det hemmelige og det hellige i denne moderne tv-serie. Og i sin synsvinkelstruktur i forhold til seer-subjektet lægger den op til en form for »redning« ved psykotisk regression til et autistisk rum, til en forkastelse af det setes realitet.

Artiklen står i en sigende kontrast til den foregående artikels fremhævelse af de moderne kulturprocessers udviklingsretning. Med sin psyko-semiotisk inspirerede analyse af *Twin Peaks* viser den med overvældende tydelighed, at frisættelsen til en universaliseret kulturel identitetskontekst ikke er nogen simpel frigørelse, men egentlig kun starten på nye problematikker. En altomfattende identitetsuvished med uafgrænselige psykiske dimensioner og regressioner i sig synes at være den ny, indre dagsorden.

Anmeldelsesektionen indeholder denne gang et større antal anmeldelser, herunder anmeldelser af to aktuelle bøger - om Simmel og om Kracauer - tæt knyttet til kulturanalysens problematik.

Red.

